

Ένας άντρας και μια γυναίκα ζουν την κομψή belle-eroque της Αθήνας, ερωτεύονται ο ένας τον άλλον αλλά κανείς δεν κάνει το πρώτο βήμα, κανείς δεν εξομολογείται το αισθήματά του. Κι έρχονται τα μαύρα χρόνια της Κατοχής που τα ακολουθούν τα ματωμένα των Δεκεμβριανών, οπότε φτάνει η ώρα τα αηδόνια της σιωπής, τα αηδόνια που δεν τραγούδησαν ποτέ, να πάρουν την απόφαση και να έρθουν κοντά, μόνο που η Ιστορία, η απόσταση και ο χρόνος είναι εναντίον τους. Θα καταφέρουν άραγε να ζήσουν ό,τι δεν παραδέχτηκαν ποτέ φανερά;

Βιβλίο Τα αηδόνια της σιωπής

Συγγραφέας Στέφανος Δάνδολος

Κατηγορία Ιστορικό μυθιστόρημα / Ρομαντικό μυθιστόρημα

Εκδότης Ψυχογιός

Συντάκτης: Πάνος Τουρλής

Ο Στέφανος Δάνδολος επιστρέφει μ' ένα άρτιο, πλούσιο σε συναισθήματα, εικόνες και ανατροπές μυθιστόρημα που ακροβατεί ανάμεσα στο ιστορικό και στο ρομαντικό είδος και καταγράφει με ακρίβεια, αντικειμενικότητα και ρεαλισμό τις απάνθρωπες συνθήκες που αμαύρωσαν τη χαρά και την ευεξία της απελευθέρωσης από τους Γερμανούς ύστερα από 1264 μέρες σκλαβιάς. Με βασικούς ήρωες τον Αριστείδη και την Ευδοξία, τον σερβιτόρο και την καθαρίστρια του καφενείου του Ζαχαράτου, βιώνουμε με συναρπαστικές λεπτομέρειες τις λαμπερές, φωτεινές, τρυφηλές και αισιόδοξες στιγμές του Μεσοπολέμου που αντιδιαστέλλονται με τις αδελφοκτόνες του Δεκεμβρίου του 1944. Φως, χαρά, αισιοδοξία, συζητήσεις, πολιτικές και οικονομικές ζυμώσεις από τη μια, πόνος, αίμα, προδοσίες, εκτελέσεις, βιασμοί, βομβαρδισμοί από την άλλη. Η ιστορία ξετυλίγεται κυρίως από τις 12 Οκτωβρίου 1944 έως τον Ιανουάριο του 1945 αλλά με διαρκή πρωθύστερα επιστρέφουμε στο παρελθόν των δύο ηρώων για να γνωρίσουμε τις καταβολές τους, τον τρόπο σκέψης τους, τα ερεθίσματα και τις αντιλήψεις τους ενώ ταυτόχρονα ζωντανεύει με ενάργεια η ιστορία του καφενείου του Ζαχαράτου και γενικότερα ο ρόλος αυτών των τόπων αναψυχής και συναναστροφής στην νεότερη ιστορία.

Ο Αριστείδης Τσόκος λοιπόν, υποδειγματικός σερβιτόρος στο καφενείο του Ζαχαράτου, ο μακροβιότερος υπάλληλος της επιχείρησης, «μετουσίωσεν εις τέχνην την εκτέλεσιν της παραγγελίας», αφού δε σημειώνει πουθενά κι έχει την ικανότητα να θυμάται τα πάντα με ακρίβεια. Είναι τέτοια η αφοσίωσή του και ο επαγγελματισμός του που μέχρι και ο Εμμανουήλ Ροΐδης τον αναφέρει ενώ αργότερα έγινε και ρεμπέτικο τραγούδι! Πώς μεγάλωσε σε αυτό το μαγαζί, τι είδε, τι άκουσε, πόσα γεγονότα της Ιστορίας βίωσε, ζώντας «μια ζωή ταγμένη στην ευχαρίστηση των άλλων»; Ξεκίνησε από απέναντι, από το καφενείο του Γιαννόπουλου, όπου τώρα στεγάζεται το ισόγειο βιβλιοπωλείο του Ελευθερουδάκη και με ένα γύρισμα της τύχης άρχισε να εργάζεται στο μετέπειτα μακροβιότερο καφενείο της πόλης, σ' ένα κτήριο που θα κατεδαφιστεί τη δεκαετία του 1960 για να πάρει τη θέση του ένα απρόσωπο μοντέρνο ξενοδοχείο. Μέσα από μικρά περιστατικά βλέπουμε πόσο

άλλαξαν η Αθήνα και οι κάτοικοί της συν τω χρόνω, πόσο σημαντικά ήταν τα καφενεία για τη ζωή της πόλης, ποιοι ήταν οι θαμώνες τους και πολλά άλλα που στήνουν ένα δυνατό πραγματολογικό φόντο.

Ο Αριστείδης μόνο αυτήν τη δουλειά έχει, ένα έρημο σπίτι στη Νεάπολη κι έναν δύστροπο γείτονα, τον Θρασύβουλο, ο οποίος όμως είναι ο μοναδικός του φίλος με τη δική του συγκινητική ιστορία. Ταυτόχρονα, ο Αριστείδης έχει εκπαιδεύσει δυο γκαρσόνια, τον ευγενικό Θωμά που σε σκλαβώνει με το χαμόγελό του, και τον σκοτεινό Γιώργη, μια βόμβα έτοιμη να εκραγεί, ένα εξίσου συναρπαστικό δίπολο με ιστορίες και χαρακτήρες γεμάτα ανατροπές που εμπλουτίζουν απρόσμενα την πλοκή. Αυτό λοιπόν το υπάκουο, διακριτικό και αεικίνητο γκαρσόνι που μεγάλωσε και γέρασε σε αυτήν τη δουλειά, που δεν έλειψε παρά ελάχιστες συνολικά μέρες από το πόστο του, έχει κι ένα σαράκι: είκοσι τρία χρόνια ζει μακριά από μια γυναίκα που τον στοίχειωσε και ακόμη την ψάχνει στο πλήθος. Πώς γνωρίστηκαν, πώς αναπτύχθηκε ο έρωτάς τους, γιατί παρέμεινε στη σιωπή, γιατί δεν κελάηδησαν ποτέ αυτά τα δυο αηδόνια; Βιώνουν έναν έρωτα που στη σημερινή εποχή δε θα μακροήμερευε, τότε όμως υπήρχαν ο χρόνος, οι συνθήκες, τα αισθήματα που τον μπόλιασαν με απαντοχή παρά τις αναποδιές, τις απορίες, τις ματιές, τα υπονοούμενα που ποτέ δεν ευοδώθηκαν. Μήπως ήρθε η ώρα να κυνηγήσουν τα «θέλω» τους;

Το καφενείο Ζαχαράτου στην πλατεία Συντάγματος (Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ-MIET)

Η Ευδοξία πλέον ζει στη Γλυφάδα, «το απόμερο παραθαλάσσιο χωριουδάκι νοτίως των Αθηνών», όπου βίωσε τα ευτυχισμένα χρόνια της περιοχής μέχρι την Κατοχή, οπότε και έμειναν τελικά μονάχα οι κάτοικοι και όχι οι επισκέπτες. Γειτόνισσά της είναι μια γυναίκα με θλιμμένα μάτια, η Φρόσω, την οποία επισκέπτεται καθημερινά για να της διαβάξει βιβλία. Μια γυναίκα αμίλητη, σιωπηλή, κλεισμένη στον εαυτό της, που ατενίζει τη θάλασσα και που, σύμφωνα με τις φήμες, βίωσε μια ερωτική απογοήτευση, εξ ου και η θλίψη της. «Ναι, με τα όνειρα ξοδεύεται ο καιρός, νιώθουμε ότι δε μας λείπει σχεδόν τίποτα. Ακόμη κι αν μας λείπει κάτι» (σελ. 13). Η Ευδοξία συναναστρέφεται επίσης τη Ρουμπίνη, μια πρόσχαρη κι ευτυχισμένη γυναίκα και τον άντρα της, τον Νικόλα. Ένα περιστατικό θα της εφιστήσει την προσοχή σε κάτι που δεν είχε προσέξει νωρίτερα και διαπιστώνει πως ίσως τελικά η Φρόσω και η Ρουμπίνη να έχουν κάτι κοινό. Τι ωθεί όμως αυτό το αηδόνι να πάρει την απόφαση και να γράψει επιτέλους στον Αριστείδη; Γιατί του εξομολογείται τα αισθήματά της; Θα καταφέρει να φτάσει η επιστολή της σε αυτόν που αγαπάει σε μια δύσκολη στιγμή της Αθήνας, με τα πάντα να υπολειπουργούν; Τι λένε οι τελευταίες δεκαέξι λέξεις της επιστολής; Οι λυρικές περιγραφές της Γλυφάδας ζωντανεύουν μια εποχή και μια περιοχή ξεχασμένες πια, με τον απόηχο του εμφυλίου να φτάνει αμυδρά μέχρι εκεί, με κάποιες παρές να πιάνονται στα χέρια, με κάποια ανησυχητικά σημάδια στην καθημερινότητα της Ευδοξίας που την προετοιμάζουν για κάτι επικίνδυνο που έρχεται και με την περίπτωση της Ρουμπίνης που λαμβάνει απειλές για τη ζωή της. Τι μπορεί να έχει κάνει μια αθώα και φιλομαθής δασκάλα και ποιος την έχει βάλει στο μάτι; Ποιοι ρίχνουν λάσπη στο όνομά της; Γιατί ανησυχεί ο μεγαλοκτηματίας πεθερός της για κείνη;

Αποτέλεσμα φροντισμένης επιμέλειας και ερευνητικού κόπου είναι οι προσεγμένες λεπτομέρειες με τις οποίες αναβιώνει μπροστά στα μάτια μας ο μικρόκοσμος του καφενείου του Ζαχαράτου, όπου τον Οκτώβριο του 1944 συχνάζουν ο Οδυσσέας Ελύτης, ο Χριστόφορος Νέζερ, ο Βασίλης Λογοθετίδης, ο Θανάσης Απάρτης, ο Λάμπρος Κωνσταντάρας, ο Νικηφόρος Βρεττάκος και τόσοι άλλοι λογοτέχνες και καλλιτέχνες. Το καφενείο του Ζαχαράτου ξεπροβάλλει σε όλη του τη μεγαλοπρέπεια μαζί με τη ζωή του Αριστείδη Τσόκου μέσα από τις παραστατικές αφηγήσεις του κειμένου αλλά και από μαρτυρίες, μελέτες και βιβλία για τον άνθρωπο αυτόν. Μάλιστα, βρήκα ευρηματική την κεκαλυμμένη αναφορά του συγγραφέα στα προηγούμενα βιβλία του, όταν η ματιά του εντοπίζει στα τραπεζάκια τον Γεώργιο Παπανδρέου με την Κυβέλη και την Πηνελόπη Δέλτα με τον άντρα της: «Φλόγα και άνεμος στο ένα τραπέζι, ιστορία χωρίς όνομα στο άλλο»! (σελ. 312). Η αφήγηση είναι κυρίως τριτοπρόσωπη, εμπλουτισμένη με προσωπικές παρεκβάσεις του συγγραφέα («γνωρίζουμε», «τον έχουμε ήδη ακούσει» κλπ.), και εναλλάσσεται τότε με την πρωτοπρόσωπη της Ευδοξίας, τότε με τις απόρρητες επιστολές της Βρετανικής Πρεσβείας προς τον πρωθυπουργό Ουίνστον Τσόρτσιλ και άλλα πολύτιμα έγγραφα, μέσα από τα οποία μαθαίνουμε για την έκρυθμη κατάσταση της χώρας μετά την Απελευθέρωση.

Τα γεγονότα παρατίθενται στεγνά, τυπικά, επίσημα, δίνουν όμως ανάγλυφα την κορύφωση των εξελίξεων: φόβοι για τις φιλοδοξίες του ΕΑΜ, που δε θα δεχτεί την επιστροφή του βασιλιά και που θα τορπιλίσει όλες τις συμφωνίες που έχει υπογράψει, ανησυχία για τον βαθιά διχασμένο λαό που τώρα αγκαλιάζεται αδελφικά αλλά στη συνέχεια δε θα διστάσει να σκοτώσει τον ίδιο του τον αδελφό («Η απειλή θα διεισδύσει στον μικρόκοσμο του καθενός», σελ. 97), σαφής διαχωρισμός της Αριστεράς και του κεντροδεξιού αστικού καθεστώτος που οφείλουν οι Άγγλοι να υπερασπιστούν και πολλά άλλα. Ο συγγραφέας προσπαθεί να φανεί δίκαιος, να κρατήσει ίσες αποστάσεις: «Πώς μπορούμε να ζητάμε από ανθρώπους τσακισμένους ολόσωστη σκέψη και ολοκάθαρα δικαιοσύνη... Πώς να μείνεις ψύχραιμος όταν κουβαλάς τόσο πόνο; Πώς να μην παρασυρθείς»; Ναι αλλά: «Αλίμονο αν ο πόνος είναι το άλλοθι για κάθε ακρότητα»! (σελ. 129). Κυρίως όμως ολόκληρη εκείνη η εποχή ήταν ένα σφάλμα» (σελ. 404). Όλα τα γεγονότα που οδήγησαν στα Δεκεμβριανά δίνονται τεκμηριωμένα και με αντικειμενικότητα είτε μέσα από αφηγήσεις είτε μέσα από πηγές, δοσμένα με τέτοιο τρόπο που δεν κουράζουν ούτε δυσχεραίνουν την ανάγνωση.

Βρετανόι κομάντο σε δρόμο της πόλης κατά τη διάρκεια εχθροπραξιών (Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ-MIET).

Τα πάντα αλλάζουν στη ζωή του Αριστείδη από τη στιγμή που παίρνει την απόφαση να φύγει από το καφενείο του Ζαχαράτου και να κάνει κάτι που στους χαλεπούς καιρούς του Δεκέμβρη του 1944 ίσως και να του στοιχίσει τη ζωή, εκείνος όμως θα πειστώσει, δε θα το βάλει κάτω κι έτσι, ακολουθώντας τον από κοντά, να διασχίζει την κατεστραμμένη Αθήνα, διαπιστώνουμε με φρίκη και με τα μάτια της φαντασίας, την οποία τόσο σθεναρά κεντρίζει ο συγγραφέας με τις εικόνες της γκρεμισμένης και διαιρεμένης πόλης που παραθέτει, πόσο φριχτές, επικίνδυνες και απάνθρωπες ήταν οι καθημερινές εικόνες εκείνη την περίοδο και για όσο κρατούσε η μάχη των δύο αντίπαλων παρατάξεων με έπαθλο τα κεντρικά

κυβερνητικά κτήρια και τον έλεγχο της Αθήνας. «Όσο κι αν μας πόνεσε η ζωή, τον τελευταίο λόγο τον έχει πάντα η ελπίδα» (σελ. 54) είναι η φράση που παρακινεί τον Αριστείδη να ξεκινήσει κι έτσι μαζί του τρυπώνουμε σε υπόγεια, ξεφεύγουμε από ελεύθερους σκοπευτές, μπλεκόμαστε με τις ομάδες που ανέλαβαν την ανατίναξη του ξενοδοχείου «Μεγάλη Βρετανία» με ισχυρά εκρηκτικά, ξεπαγιάζουμε στον Εθνικό Κήπο, τραμπαλιζόμαστε με κάρο, μυρίζουμε σχεδόν το αίμα, τη στάχτη και τα καμένα ή τουμπανιασμένα πτώματα. Οι αριθμοί είναι αμείλικτοι: από τις 4 έως τις 8 Δεκεμβρίου 1944 στήθηκαν 2.000 οδοφράγματα στους δρόμους, στήθηκαν μάχες μέσα σε κατοικημένες περιοχές, με αποτέλεσμα ο Δεκέμβρης των ονείρων, της βίας και των ψευδαισθήσεων να σημαδευτεί με 17.000 νεκρούς σύμφωνα με τους ιστορικούς, δηλαδή μέσα σε 33 μέρες υπήρξαν περισσότερα θύματα από τον πόλεμο του 1940-41. Και η νέα εποχή ξημερώνει αμείλικτα δίχως να λογαριάζει αηδόνια της σιωπής. Γιατί λοιπόν ο Αριστείδης παράτησε τα πάντα κι έφυγε από τη μονότονη, ήρεμη σχετικά ζωή του; Θα πραγματοποιήσει τον στόχο του; Αξίζει το ρίσκο μια τέτοια παραφροσύνη;

Δυο άνθρωποι που αγάπησαν με τον τρόπο της σιωπής, με τον τρόπο της μνήμης, με όλους τους τρόπους που μπορεί να αγαπήσει ένας άνθρωπος αποφασίζουν επιτέλους να πάρουν την κατάσταση στα χέρια τους. «Για όλα υπάρχει λύτρωση, μόνο για τις πονεμένες καρδιές δεν υπάρχει» (σελ. 30) κι έτσι ξεκινάει ένα ταξίδι απαντοχής, αυτοθυσίας, καταπόνησης, πάλης με ποικίλα εμπόδια. «Τα αηδόνια της σιωπής» είναι η ιστορία του πιο φημισμένου σερβιτόρου της Αθήνας και ταυτόχρονα της απελευθερωμένης πατρίδας που σπαράσσεται από Εμφύλιο, η ιστορία ενός ανείπωτου έρωτα και τι συνέπειες επέφερε σε δυο αηδόνια που επέλεξαν να μείνουν βουβά. «Ένα ψηφιδωτό χάους και μισαλλοδοξίας. Και κάπου μέσα σε όλα εκείνος. Ένας γέρος που συνεχίζει να σερβίρει, ελπίζοντας ότι θα ξαναδεί τη γυναίκα που ερωτεύτηκε κάποτε» (σελ. 119). Μέσα από λυρικές περιγραφές, ρεαλισμό, ποικίλα γεγονότα τονίζεται η αξία της αθωότητας μέσα στο πιο βαθύ σκοτάδι και ταυτόχρονα καταγράφεται μια διαφορετική περιπλάνηση στους δρόμους της ματωμένης Αθήνας τον Δεκέμβρη του 1944, «την εποχή της λύπης», όπου γίνεται σφαγή για να κερδίσει η κάθε αντιμαχόμενη πλευρά λίγα μέτρα δρόμου παραπάνω. Αλήθεια, τι θα έκανε κάποιος για έναν έρωτα που επί 21 χρόνια ήταν απλώς ένας υπαινιγμός;